

SVEUČILIŠNA NASTAVA HRVATSKOGA JEZIKA, KULTURE I KNJIŽEVNOSTI U SAD-U I KANADI

Marica ČUNČIĆ

Osamdesetih godina 20. stoljeća postojala su četiri službena jezika u bivšoj Jugoslaviji: hrvatskosrpski (HS), srpskohrvatski (SH), slovenski i makedonski (Ustav 1974.). Službeni jezik u tadašnjoj Jugoslavenskoj narodnoj armiji i vanjskoj politici bio je SH. U inozemstvu se predavao SH. Ako je lektor bio Hrvat, predavao bi hrvatski, ali se predmet zvao SH, a hrvatski su lektori bili smatrani potencijalnim državnim neprijateljima, pa su bili pod prismotrom. Naziv jezika bio je politički uvjetovan.

Na Prvom međunarodnom seminaru za razvoj učitelja 7.-15. srpnja 1984. HIŠAK (Hrvatske izvandomovinske škole Amerike-Australije-Kanade) je sastavio i poslao »Deklaraciju o imenu i statusu hrvatskoga jezika... svim sveučilištima u Americi i Kanadi, Australiji i Europi na kojima se predavao 'srpskohrvatski' ili koja imaju slavistički odsjek, stotinama sveučilišnih knjižnica, ministarstvima i uredima vlada na koje se to pitanje može odnositi« i tražio priznavanje hrvatskoga jezika i naziva (Krašić, 1991.), ali bez većeg uspjeha.

Nakon osamostaljenja Republike Hrvatske (RH) naziv se u domovini promijenio u hrvatski jezik i počelo se sustavno voditi računa o hrvatskim lektoratima. Za njih se od 1994. brine Uprava za međunarodnu suradnju i europske integracije MZOŠ-a. Osnovan je Centar za hrvatski kao drugi i strani jezik, *Croaticum*; pokrenut je *Lahor*, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik, a za strance je organizirana Sveučilišna škola hrvatskoga jezika i kulture, za koju se može dobiti i stipendija (Čunčić, 1992.; Ivić i Ivić, 1993.). Sada »Ministarstvo skrbi o 36 službenih razmjenskih lektorata hrvatskoga jezika i književnosti te dva Centra za hrvatske studije u Australiji i Kanadi, koje sufinancira. Osim navedenih lektorata i centara koji u 21 zemlji obuhvaćaju više od 2000 studenata, Ministarstvo u cijelosti ili djelomično podupire još 30-ak samostalnih lektorata koji nisu u njegovoj nadležnosti.¹ Međutim, stanje se nije bitno promijenilo s obzirom na naziv — a ponegdje ni na sadržaj — nastave. Osim ekonomskog čim-

¹ <http://www.mvpei.hr/hmiu/tekst.asp?q=05oi-oi10> (14. prosinca 2011.)

benika (ne isplati se imati dva predmeta i dva profesora kad to jedan može odraditi) još je uvijek prisutan i onaj politički. Uz naziv *Serbo-Croat(ian)* (SC) uveden je i naziv bosanski-hrvatski-srpski, *Bosnian-Croatian-Serbian* (BCS).

Suradnja između SAD-a i bivše Jugoslavije preko Fulbrightove stipendije doživjela je velike uspjehe u razdoblju 1964.—1984. Lektorati u SAD-u ostvarivali su se također kroz tu stipendiju. Prema broju stručnjaka ta je razmjena bila najveća u svijetu.² Sjedište Fulbrightove komisije³ bilo je samo u Beogradu. Tek od 1992. sjedište je i u Zagrebu.

Kao dobitnik Fulbrightove stipendije 1985. godine sklopila sam ugovor da ću predavati *Croatoserbian* (CS), ali jezika pod tim nazivom nije bilo na Indiana University u Bloomingtonu, a ni na drugim sveučilištima u SAD-u. Prvi dan u Washingtonu u svojem prvom susretu s administracijom Fulbrightova programa dobila sam upute da se ne družim s osobama koje žele nezavisnost Hrvatske. Lingvist i pročelnik Slavističkoga odsjeka IU-a dočeka me s definicijom srpskohrvatskoga kao lingvistički jednoga jezika, od slovenske do makedonske granice. Dobila sam u ruke udžbenik (Javarek i Sudjic, 1983.) koji je studentima bio jedini dostupan, pisan na engleskom sa srpskim (i nekim hrvatskim) primjerima na latinici. Ijekavski »dijalekt« zvaio bi se varijantom srpskohrvatskoga jezika i riječi bi se navodile ovako: sv(ij)et, p(j)ešice, pos(j)etiti, pr(ij)e. Leksik je u knjizi bio srpski, a u rječniku na kraju knjige stajalo je: hrvatskosrpski — Serbocroatian, srpskohrvatski — Serbocroatian.

Knjiga *Croatian through Conversation*, koja je tada doživjela četvrto izdanje (Engelsfeld, 1985.) i mogla se naručiti za 5 USD kod Hrvatske bratske zajednice (HBZ) u Pittsburghu, nije bila ni spomenuta. Knjiga *Učimo hrvatski* (Barac Kostrenčić i sur., 1982.) za početnike bila je ondje nedostupna. Za knjigu *Croatian Grammar* (Vidov, 1975.), objavljenu u Torontu, nisam tada znala. Bez obzira na udžbenik, predavala sam hrvatski na latinici i nitko mi nije prigovorio. Drugi semestar nastavu je preuzeo profesor iz Sarajeva.

Sada se svake godine (od 2002.) preko natječaja Uprave za međunarodnu suradnju i europske integracije Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa RH (MZOŠ) šalju profesori hrvatskoga jezika na IU. To je tzv. razmjenski lektorat. Predmet se zove *Croatian*, IU ga financira godišnje s 15.000 USD, a MZOŠ doda-

² Fulbrightovu je stipendiju ustanovio William James Fulbright (1905.—1995.), senator države Arkansas, SAD. Bio je prisutan 9. studenoga 1964. u Beogradu kada se potpisivao sporazum o suradnji između Jugoslavije i SAD-a. Do 1984. godine Amerika je uložila više od 7.500.000 USD za razmjenu oko 2000 znanstvenika.

³ »Komisija za razmenu na polju obrazovanja između SAD-a i SFRJ« sastojala se od osam članova: četvero iz SAD-a i četvero iz Jugoslavije. Svake se godine natjecalo 400-500 stručnjaka za 60-70 mjesta. Kandidati su morali imati diplomu, a oni bez doktorata morali su biti mladi od 35 godina.

je 700 USD na mjesec, povratnu kartu i troškove administracije.⁴ Unatoč tome, podrobniji opis za 2008.—2010. nudio je početni, srednji i napredni srpski i hrvatski jezik i kulturu (u jednini!), koji pokriva bosansko-hrvatsko-srpsko govorno područje⁵ te intenzivni osnovni, srednji i napredni hrvatski/srpski.⁶

Drugi, također razmjenski lektorat MZOŠ-a u SAD-u jest na University of Iowa (UI).⁷ Oni nude *First Year Croatian (Bosnian, Serbian)*, a osnova predmeta jest hrvatski jezik i kultura. Zbunjuje dio gdje na webu oglašavaju kako bosanski i srpski jezik i kultura »neće također biti **zastupljeni**« (*will not be also covered*). Negacija je čini se naknadno dodana (vjerojatno je pisalo: *will be also covered*).⁸ Za drugi stupanj učenja piše: *Bosnian and Serbian language and culture will not be neglected*.⁹

Iowa State University, Ames, IA, nema razmjenski lektorat s RH i pretraživanjem se dobije prilično zbunjujuće nazivlje: *Elementary i Intermediate Croatian (Bosnian/Serbian), Serbo-Croatian (Serbc): Serbc 101. Elementary Serbo-Croatian I, Introduction Serbo-Croatian Serbc 102. Elementary Serbo-Croatian II*.¹⁰

⁴ Sada ondje predaje Jagoda Malbaša, prof., a za lektorat se brine prof. Steve Franks. Zahvaljujem za te podatke g. Saši Skenžiću, MZOŠ.

⁵ **S101-S102 Elementary Serbian and Croatian I-II (5-5 cr.)** No previous knowledge of Serbian or Croatian required. Introduction to basic structure of contemporary Serbian and Croatian language and culture (u jednini!). **S201-S202 Intermediate Serbian and Croatian I-II.** S301-S302 Advanced Intermediate Serbian and Croatian I-II. **Reading of literary** texts from a variety of periods and locations in the Bosnian-Croatian-Serbian speech area. <http://www.indiana.edu/~bulletin/iub/college/2008-2010/slavic.shtml#fac> (12. prosinca 2011., isticanja M. Č.)

⁶ **S311 Croatian/Serbian I. S312 Croatian/Serbian II. S313 Croatian/Serbian I. S314 Croatian/Serbian II.** <http://www.indiana.edu/~bulletin/iub/college/2008-2010/slavic.shtml#fac> (12. prosinca 2011., isticanja M. Č.)

⁷ Zahvaljujem Saši Skenžiću iz MZOŠ-a za te podatke.

⁸ General Catalog: Croatian; Additional Description: Croatian/Bosnian/Serbian language study for students with no previous knowledge of these languages. It is designed to establish a foundation in... the Croatian/Bosnian/Serbian language. The basis for the course is Croatian language and culture; nevertheless, both Bosnian and Serbian language and culture will not be also covered in the course. Instructor: Frane Karabatic.

041:181 First-Year Croatian I, 041:182 First-Year Croatian II, 041:183 Second-Year Croatian I, Croatian (Bosnian, Serbian). 041:184 Second-Year Croatian II, Croatian (Bosnian, Serbian). <http://www.registrar.uiowa.edu/registrar/catalog/liberalartsandsciences/asianand-slaviclanguagesandliteratures> (12. travnja 2011.).

⁹ This course is a continuation of First Year Croatian (Bosnian, Serbian) I. It continues to build a foundation in Croatian/Bosnian/Serbian language. The basis for this course is Croatian language and culture; nevertheless, Bosnian and Serbian language and culture will not be neglected... aspects of Croatian/Bosnian/Serbian cultural heritage... with support from the Croatian Ministry of Science and Technology.

¹⁰ <http://www.registrar.iastate.edu/catalog/2009-11/courses/serbc.html#100> (14. prosinca 2011.).

The REES consortium (College of Liberal Arts & Sciences) nudio je *Serbo-Croatian-Bosnian*.¹¹

Na Sveučilištu u Pittsburghu (UP) profesorica iz Makedonije predavala je SC i fakultet me pozvao da dođem iz Bloomingtona predavati hrvatski. Ostala sam pod pokroviteljstvom Fulbrighta bez stipendije, te su župnici hrvatskih župa¹² fakultetu osigurali dio sredstava za plaću lektoru, a drugi su dio namirili dajući fakultetu besplatan stan za lektora.¹³ Bila sam slobodna predavati po knjizi koju sam izabrala. Bio je to spomenuti udžbenik *Učimo hrvatski* (Barac Kostrenčić, 1982.), ali predmet se zvao SC. Fakultet je dobio potporu *Steinsapir Family Foundation* preko mojega osobnog znanca (Swan, 1987.). Pročelnik Slavističkog odsjeka napravio je na računalu *Macintosh* program *Lektorek* za učenje slavenskih jezika, za koji sam izradila hrvatski dio prema knjizi *Učimo hrvatski*, tako da su studenti na *Lektoreku* učili *Croatian*.¹⁴ Jedan od mojih starijih studenata hrvatskoga, inače podrijetlom Hrvat, kirurg,¹⁵ inicirao je osnutak zaklade za katedru hrvatskoga jezika na UP-ju, ponudivši dvjesto tisuća USD ako HBZ uloži jednako toliko, ali nije bilo razumijevanja. Prije moga odlaska 1988. godine pročelnik me obavijestio da će hrvatski, koji se zvao SC, propasti kad odem i da bi trebalo namaknuti najmanje 10.000 USD za nastavak. Skupila sam tu svotu i ostavila je Odsjeku.¹⁶ Bio je to jedinstven primjer u povijesti hrvatskih lektorata da lektor skuplja sredstva za nasljednika.¹⁷ Koristeći trenutak te skromne prednosti pred pročelnikom, pitala sam ga kada će naziv SC promijeniti u *Croatian*. — A kada će se Jugoslavija raspasti? — Za dvije godine. — Kad se to dogodi, mi ćemo odvojiti hrvatski od srpskoga — odgovorio je. Godine 1993. učinili su što i Jugoslavija: odvojili su hrvatski od srpskoga i odmah je uspostavljen srpski jezik sredstvima izvan Sveučilišta. Tadašnja pročelnica Odsjeka izrazila je spremnost da ponudi istu šansu za hrvatski (Goscilo, 1993.), ali se nitko nije zauzeo za to. Sada se predmet zove *Bosnian/CroatianSerbian* (B/CS) jer ga navodno američka Vlada tako zove, ali ne znaju u kojem dokumentu to piše. Predmet

¹¹ <http://www.las.iastate.edu/newnews/reeses0110.shtm> (14. prosinca 2011.).

¹² Fra Gabrijel Badurina u McKeesportu, fra Grgo Sikirić i dr. sc. fra Romildo Hrboka (1921.—2007.) u Pittsburghu.

¹³ „This year, three Croatian Catholic parishes are helping sponsor Marica Čunčić, a Croatian language instructor...“. Malo dalje kažu da se predaje Serbo-Croatian. Pitt 1986.

¹⁴ Sada postoji *Lektorek* Oscara Swana za poljski i slovački: <http://polish.slavic.pitt.edu/lektorek.html>

¹⁵ Joseph Anthony Cipicic, M. D.

¹⁶ Dr. Čipčić dao je pola iznosa, a Ivica Zdunić iz Kanade drugu polovicu.

¹⁷ Prof. Michael Vezilich predavao je 1988./89.—1992./93.

B/CS predaje profesorica iz Crne Gore. To je najveći kolegij u SAD-u, odmah iza ruskoga na Odsjeku i većina studenata zainteresirana je za srpski. U 2010./11. bilo je u sva četiri stupnja 79-ero upisanih, od toga ih je samo sedmero tražilo hrvatski, za koji inače postoji skromna stipendija i zaklada.¹⁸

U Kanadi je 1990-ih bilo registrirano oko 15.000 izvornih hrvatskih govornika u Torontu i široj okolici (Čunčić, 1993.a, 10.). Tisuće učenika završavalo je program hrvatskoga jezika, od vrtića do 13. razreda srednje škole, pod okriljem hrvatskih župa i HIŠAK-a, ali na sveučilištima nije bilo nastavka studija hrvatskoga jezika. Stoga je 1986. počelo prikupljanje novca za prvu katedru hrvatskoga jezika, koja je trebala biti otvorena na Sveučilištu York u Torontu, sa zakladom od pola milijuna CAD. Predsjednik Zaklade bio je Gojko Šušak. Zbog pitanja jednoga člana sveučilišnoga pregovaračkoga tima: *Što ako bi jugoslavenska ambasada tražila da se jezik zove srpsko-hrvatski?*, odustalo se od Yorka i dalje se tajno pregovaralo kako se Udba ne bi umiješala. Ugovor o uspostavi Katedre hrvatskoga jezika i kulture na Sveučilištu Waterloo (UW) potpisan je 21. travnja 1988. (Krašić, 1991.) i katedra je ujesen 1988. počela s radom u Germanističko-slavističkom odsjeku (Grubišić, 1993.), pod vodstvom prof. dr. Vinka Grubišića koji je napisao knjige po kojima je predavao i snimio ih kao slušni materijal¹⁹ za učenje na daljinu. MZOŠ je 1998. počeo financirati Zakladu za hrvatski jezik pri UW-u sa 60.000 CAD na godinu i onamo slati predavače. Sada se hrvatski nudi i online,²⁰ no broj studenata nije velik.

Na poziv župnika hrvatske Župe Sv. križa u Hamiltonu, Ontario, Kanada,²¹ predavala sam 1990. *Ranu hrvatsku književnost* na Sveučilištu McMaster u Hamiltonu. Župa je inicirala i financirala taj program jedan semestar. Predavala sam na hrvatskom jeziku jer su svi studenti govorili i hrvatski. Ni tada nije bilo hrvatskoga jezika na McMasteru, a nema ga ni sada. Umirovljeni profesor Walter Smyrniw 2011. je spomenuo da se svojedobno predavao početni izborni srpsko-hrvatski (1Z06), ali hrvatski nikada.²² Iz tog se primjera vidi da bi se — ako se ne može uvesti hrvatski jezik — mogla predstaviti hrvatska književnost na engleskom (ili hrvatskom) da poraste svijest o posebnosti hrvatske kulture i povi-

¹⁸ Zahvaljujem prof. Oscaru Swanu za ove podatke.

¹⁹ Pozvao me da govorim ženske glasove za njegove slušne vrpce uz udžbenike na UW-u.

²⁰ CROAT 100s — CROAT 101 LAB, LEC 0.50, Course ID: 004344. Elementary Croatian 1 *Also offered Online*. CROAT 200s — CROAT 201 LAB, LEC 0.50, Course ID: 004347. Intermediate Croatian I.

²¹ Župa s oko 1500 obitelji osnovana je 1958. godine. Bio je to vlč. Franjo Šprajc, sada župnik Župe sv. Patrika, u Cambridgeu, Ontario.

²² Gđa Amelia, e-pošta od 15. travnja 2011.

jesti. Tako bi Hrvati doprli na ona sveučilišta na kojima nikad nije, i ne bi bilo, interesa za predavanje hrvatskoga jezika.

Kako se mogao bolje iskoristiti potencijal za promoviranje hrvatskoga jezika u Zlatnoj potkovi u Kanadi, vidi se iz primjera kada nije trebalo ni lobirati ni financirati da bi se uveo hrvatski jezik u permanentno obrazovanje na Sheridan Collegeu u Bramptonu. Odlučila sam pitati nude li hrvatski jezik ne bih li ih potaknula da o tome razmisle, i gospođa na »šalteru« odmah me upitala hoću li ga predavati iako me tada prvi put vidjela. Rekla sam da hoću, dala mi je da ispunim formular i u nekoliko sam dana ugovorila²³ da ću predavati *Croatian language and culture*. Odziv studenata bio je relativno velik: 20 na prvom stupnju. Tijekom drugog semestra prešli smo u matični grad, Oakville, a za šestog semestra otvorio se isti predmet u istoj ustanovi i u Mississaugi. Počela sam raditi na tome da se taj večernji program u cjeloživotnom obrazovanju (Continuing Education) pretvori u dnevni program za redovite studente, ali sam se 1997. vratila u Hrvatsku; pretpostavljam da je program u Mississaugi još neko vrijeme postojao. Sada nema ničega,²⁴ ali pretraživanje mrežne stranice Sheridan Collegea moguće je i na hrvatskom.²⁵

U jednoj su anketi studenti hrvatskoga podrijetla odgovorili da neće upisati *Serbo-Croatian*,²⁶ ali da bi upisali *Croatian* kad bi se nudio. Na University of Toronto (UT) profesor Ralph Bogert predavao je *Serbo-Croatian*, koji je na karti Jugoslavije na ulazu u zgradu sezao od slovenske do makedonske granice. Predavao je književnost tako da bi kronološki obrađivao razdoblje po razdoblje i uzimao primjere iz hrvatske književnosti kada za neko razdoblje ne bi bilo srpske. Nakon Domovinskoga rata u suradnji s Hrvatsko-kanadskim kongresom unaprijedio je učenje hrvatskoga i 1997. sklopljen je sporazum između Sveučilišta u Torontu i Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje u Zagrebu, pa su hrvatski lektori pozivani u Toronto; bilo je prilično studenata, hrvatski je imao velik odziv, tako da je dodan nov napredni stupanj u ak. godini 1998./99., čak se proširio na drugi kampus, u Erindaleu. Koristili su se prvoklasni tiskani i audiovi-

²³ Moja molba od 5. svibnja 1993. upućena Judy Travis u Bramptonu da me prime kao predavača i svi moji dokumenti. Odgovor Jo-Ann Shaw od 15. lipnja 1993. — da je prekasno za kalendar jesenskoga semestra, ali me poziva na razgovor za zimski semester, koji počinje u siječnju 1994. Jo-Ann Shaw ipak je odlučila kako je najbolje u travnju početi proljetni semestar; do tada mi je završila kemoterapija i zračenje.

²⁴ <http://www.sheridancollege.ca/programs%20and%20courses/continuing%20education/distance%20learning%20and%20online%20courses/course%20outlines/course%20outline%20listing.aspx> (14. prosinca 2011.).

²⁵ <http://www.sheridancollege.ca/Admissions/Apply/Continuing%20Education.aspx> (14. prosinca 2011.).

²⁶ BV Sajko, 1993.

zualni materijali objavljeni u Hrvatskoj. Postojao je velik interes stručnjaka, hrvatske zajednice i kanadskoga društva u cjelini. Književnost — drama, proza i poezija, čitala se na hrvatskom i engleskom. Prof. Bogert je poticao Hrvate da organiziraju predavanja hrvatskoga jezika, književnosti i kulture na svakom važnom sveučilištu jer imaju što svijetu pokazati, jer *priznat znači biti kulturno prepoznatljiv*: »Hrvati su zasigurno stekli političko priznanje, ali to je bilo uglavnom u diplomatskom smislu. Druga važna faza priznanja, koja se tek treba postići, kulturni je duh na međunarodnoj razini. Nedavno sam u časopisu *New Yorker* pročitao članak o Hrvatskoj, u kojem se službeni jezik zove srpsko-hrvatski. Zar to ne pokazuje kako Hrvatska i Hrvati posvuda trebaju odustati od opravdano herojske i svečane faze nacionalnoga samopotvrđivanja koja pripada prošlosti te danas poduprijeti inteligentno podučavanje svoje svjetske kulture posvuda?»²⁷

Sada na UT-u predaje prof. dr. sc. Dragana Obradović iz Engleske, podrijetlom iz Sarajeva. Studij je trenutačno »u tranziciji«.²⁸ Pod opisom predmeta na Odsjeku za slavističke jezike i književnosti na dodiplomskom i poslijediplomskom studiju za magisterij i doktorat stoji *Croatian*.²⁹ Predviđen je hrvatski kao glavni i sporedni studij, no u opisu dodatnih predmeta spominje se hrvatski i srpski. Srbistika se predviđa također kao glavni i sporedni, u opisu se spominje hrvatski. Svi su predmeti na kroatistici i srbistici isti, osim naprednoga hrvatskoga i naprednoga srpskoga. Plan nije ostvariv zbog maloga broja studenata koji su upisali BCS, jer se od njega počinje. Na dodiplomskom su tri predmeta: BCS (SLA107Y1) dva puta tjedno; Južnoslavenska kultura (SLA217H1) jednom tjedno; Pregled dva milenija (!) srpske i hrvatske kulture i literature, znanosti, filozofije i umjetnosti i napredni hrvatski (SLA317H1) dva puta tjedno. Poslijediplomskoga u praksi nema. Predmet Jezična standardizacija i politika identiteta u jugoistočnoj Europi obuhvaća srpski, hrvatski i bosanski od 19. st. Znači, početni i napredni (novi predmet) jest BCS.³⁰

Iz svega se može zaključiti da se sadašnje stanje ne razlikuje bitno od onoga prije osamostaljenja RH. Buduće ministarstvo RH³¹ koje će se brinuti o lek-

²⁷ Bogert, 1998. Ravnatelj Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje bio je tada prof. dr. sc. Miro Kačić.

²⁸ »History and social science courses related to Croatian and Serbian studies«.

²⁹ *Programs in Croatian, Czech, Polish, Russian, Serbian and Ukrainian*.

³⁰ *Bosnian, Croatian and Serbian Courses: SLA107Y1 Elementary Bosnian, Croatian, and Serbian [96P]. SLA257Y1 Intermediate Bosnian, Croatian, and Serbian [96P] Systematic study of morphology and syntax. Intermediate composition and oral practice. Reading and translation of contemporary and more complex texts in BCS.* http://www.artsandscience.utoronto.ca/ofr/calendar/crs_sla.htm#SLA257Y1 (14. prosinca 2011.).

³¹ Vlada RH je sada (14. prosinca 2011.) u primopredaji.

toratima, hrvatski kulturni atašei u SAD-u i Kanadi te profesori hrvatskoga jezika, kulture i književnosti imaju posla kako bi sveučilišna nastava hrvatskoga jezika, kulture i književnosti postala samostalna, popularna i prepoznatljiva u inozemstvu.

Literatura

- Barac-Kostrenčić, V., Kovačićek M., Lovasić, S. i Vignjević, D. (1982.), *Učimo hrvatski. Prvi stupanj*, Zagreb, Centar za učenje stranih jezika, Matica iseljenika Hrvatske (Udžbenik, Priručnik za studente i Priručnik za nastavnike).
- Bogert, R. (1998.), The Importance of Teaching Croatian Today, *Gaudeamus*, 16-17: 11-13.
- Čunčić, M. (1992.), Summer Courses of Croatian Language, Literature and Culture, *Gaudeamus*, 5-6: 16.
- Čunčić, M. (1993.a), 14,140 Speak Croatian As Their Mother Tongue In Toronto Census Metropolitan Area, *Gaudeamus*, 9-10: 10.
- Čunčić, M. (1993.b), How Can One Speak and Remain Croatian? A story of my languages, *Gaudeamus*, 9-10: 13-14.
- Engelsfeld, M. (1985.), *Croatian through Conversation. Hrvatski u razgovoru*, Zagreb, Matica iseljenika Hrvatske.
- Ivić, C. i Ivić, S. (1993.), Summer School at the University of Zagreb, *Gaudeamus*, 7-8, 1992/93: 25.
- Goscilo, H. (1993.), Croatian Language at University of Pittsburgh, *Gaudeamus*, 9-10: 14.
- Grubišić, V. (1993.), First Chair for Croatian Language and Culture, *Gaudeamus*, 9-10: 10.
- Javarek, J. i Sudjic, M. (1983.), *Teach Yourself Serbo-Croat*. New York, Suffolk, Hodder and Stoughton 1963¹, 1972², Seventh impression.
- Krasić, Lj. (ur.) (1991.), Hrvati u Kanadi, *Hrvatska — Kanada, Croatia — Canada*, XVII Hrvatsko — kanadski folklorni festival, Croatian-Canadian Folklore Festival 18.-19. svibnja 1991. — Kanada, 12.-14. srpnja 1991. — Hrvatska, Norval, Hrvatski centar, 76-78.
- Magner, T. F. (1956.), *Introduction to the Serbo-Croatian Language*. Minneapolis: University of Minnesota, XII + 205 pp. lithographed.
- Pitt (1986.), Drawing on Pittsburgh's ethnic mosaic for clearer picture, *Pitt Magazine*, 1 (4): 18.
- Sajko, J. (1993.), Students Missing Croatian Language at University of Toronto. *Gaudeamus*, 7-8, 1992/93: 24.
- Swan, O. (1987.), Letter to Mr. Albert C. Shapira, Julius L. and Libbie B. Steinsapir Family Foundation, July 8, 1987. (Arhiva M. Č.)
- Ustav Socijalističke Republike Hrvatske (1974.).
- Vidov, B. (1975.), *Croatian Grammar, For upper Level Secondary Schools in emigration /Hrvatska slovnica za više razrede pučkih škola u iseljeničtvu*, Toronto, Spring of Life.